

ברכה על עירוב חצרות

כשהפת הקודמת עדיין קיימת

בירור בדברי הפוסקים האחרונים

הרב מנחם גורדון

- א. הצגת השאלה
- ב. יסודות דין עירובי חצרות
- ג. מחלוקת הרמ"א והט"ז
- ד. הצעת ביאור לדברי הרמ"א
- ה. בירור דברי הרמ"א
- ו. מנהג החלפת המצות בערב פסח
- ז. כוונה וזמן - ביאור הלכה
- ט. ברכה על הפת החדשה בעוד הפת הישנה קיימת
- י. ביטול עירוב ישן
- יא. ביטול על ידי מחשבה

א. הצגת השאלה

מנהג רווח הוא להחליף את המצות של עירוב החצרות מדי שנה, בערב הפסח. מנהג זו מעורר תמיהה רבה - כיצד ניתן לברך על קביעת הפת החדשה כאשר הישנה עדיין קיימת וראויה לאכילה?! בהשקפה ראשונה המברך על פת עירוב חדשה כשהישנה עדיין קיימת - מברך לבטלה, ודומה הדבר למי שקובע מזוזה בברכה בפתח שכבר יש בו מזוזה כשרה שנקבעה בברכה, וברכתו לבטלה! אמנם, נעיין מעט בהלכה זו.

ב. יסודות דין עירובי חצרות

תקנת שלמה המלך (עירובין כא ע"ב) היתה שאף בתים או חצרות שיש להם מחיצות כדין והם רשות היחיד, אסור לטלטל בהם מרשות אחת לחברתה עד

שיערבו. טעם האיסור הוא שאם נתיר לטלטל מבית לבית ומבית לחצר, יטעו בני אדם ויסברו שכשם שמותר לטלטל במקרים אלה, כך גם מותר לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים¹. גם מחצר לחצר אסרו חז"ל לטלטל כלים וגם לזה תקנו עירוב חצרות.

אופן התקנת עירוב חצרות הוא על ידי כך שבני כל אחד מהבתים שבחצר יתנו פת (או שיזכה אחד מבני החצר פת לבני כל הבתים). את הפת המשותפת, יניחו באחד מן הבתים. על ידי הנחת עירוב חצרות זה, נחשבים כל בני הבתים שבחצר כאילו הם דרים יחד בבית שבו נמצאת הפת, כי עיקר דירתו של אדם במקום שפיתו שם, ואין כאן רשויות חלוקות של שני בני אדם.

באופן דומה, גזרו חז"ל גם למבואות כמבואר בשו"ע או"ח סימן שפו ואכמ"ל. המניח עירוב זה מברך - בא"י אמ"ה אקב"ו על מצוות עירוב.

ג. מחלוקת הרמ"א והט"ז

כתב רבינו הרמ"א: "יכולים לשמור העירוב כל השנה וזה טוב יותר מלערב כל שבת ושבת, שלא ישכחו מלערב. מיהו אם רוצים לערב כל ערב שבת ולאכול העירוב כל שבת, הרשות בידם"². אמנם הט"ז חלק בזה על הרמ"א וכתב: "ולעניות דעתי יותר טוב לערב כל ערב שבת, דרוב פעמים שהמצה של העירוב מתקלקלת ומתעפשת מאורך הזמן ואינו ראוי לאכילה כלל והוא כלה לגמרי"³.

עולה מכאן כי המחלוקת קיימת על בסיס שני חששות מנוגדים:

1. חשש שמא ישכחו מלהחליף כל שבת, ולכן עדיף להניח את פת העירוב לזמן מרובה (רמ"א).
2. חשש שמא הפת תתקלקל אם תישאר לזמן רב, ולכן עדיף להחליף את הפת כל ערב שבת (ט"ז).

מכיוון ששני החששות אמיתיים יש לעיין: מהי נקודת המחלוקת? האם יש הבדל מהותי בין החששות, שבגינו בחר כל אחד מהפוסקים לחשוש דווקא לאחד ולא לשני? האם נחלקו לאיזו תקלה חוששים יותר - שמא ישכח או שמא הפת תתקלקל (שכחה אנושית או תקלה ביולוגית)?

1. רש"י עירובין יג: ד"ה "חצרות", רשב"א עבוה"ק ש"ג ס"ט, ומשנה ברורה שס"ו סק"ב, אמנם יעויין גם רמב"ם עירובין א א.
2. שו"ע, סוף סימן שס"ח.
3. דברי הט"ז, שם, הובאו גם בבאה"ט ובמשנה ברורה, על אתר.

יתר על כן, מדוע לא ישתדלו להחליף את הפת בכל עת מצוא באופן שאם לא נאכלה ואף לא התקלקלה לפני שבת זו הרי עודנה קיימת וכשרה עוד הלאה. ואם מצאו שנאכלה או התקלקלה יחדשו את הפת. הנחת היסוד של הצעת דרך זו היא שמותר להחליף את הפת לפני השבת הבאה גם אם לא קבעו את הפת על מנת שתשאר לזמן מרובה, ומאידך גיסא מותר להשאיר את הפת לזמן מרובה גם אם לא התכוונו לכך מראש.

את עצם אי הבאת דרך זו, יש לתרץ על פי העיקרון שבדברי הגמרא "קדרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא"⁴. זאת אומרת, קיים חשש מהותי שאם לא יקבעו מועד מסוים (שנה/שבוע) להחלפת העירוב, יישכח הדבר וידחה, ולבסוף תתעפש כל פת העירוב, ואין איש שם על לב.

ד. הצעת ביאור לדברי הרמ"א

עם זאת, דברי הרמ"א עדיין צריכים לי עיון - האם יש חיוב לתחום מראש את זמנו של העירוב? כמו כן, יש לשאול מה פשר סוף דברי הרמ"א "לאכול העירוב כל שבת"?

יש לתרץ, שהרמ"א חשש שמא ייגבו פת חדשה ויניחו אותה כפת העירוב בעוד שהפת הקודמת קיימת, ונמצא שיברכו על הפת החדשה ברכה לבטלה, ולכן הצריך הרמ"א שתכלה פת העירוב לפני הנחת פת חדשה. מעתה כיוון שיש צורך שהעירוב הקודם ייאכל, ממילא טוב לערב לזמן קבוע וידוע מראש, שאם לא כן שמא ישכחו לחדשו. לפיכך קובעים מראש עירוב לשבוע או לשנה, ועל ידי כך יזכרו לערב מחדש. יתר על כן, נראה עוד שעל ידי שקבעו פרק זמן לחלות העירוב יוכלו לסמוך על כך שבכלות מועד זה, לא יועיל העירוב הישן אפילו אם הפת הישנה עצמה תהיה קיימת, ולכן מותר יהיה לברך מחדש⁵.

ה. בירור דברי הרמ"א

הבאנו את דברי הרמ"א בסוף סימן שסח "מיהו אם רוצים לעירוב כל ערב שבת ולאכול העירוב כל שבת, הרשות בידם". על כך יש לשאול - מדוע צריך רשות להניח עירוב כל ערב שבת? נראה כי יש ברשות זו שני חידושים:

4. עירובין ג. "מבוי דלרבים היא סמכי אהדי ולא מדכרי דאמרי אינשי קדרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא" וברש"י "...שאם תרקב"
5. להלן נדון בנקודה זו סביב דברי הביאור הלכה (תחילת סימן שפ"ב) וכף החיים (סימן שס"ז או"ק קל"ד).

1. משום גוף המצוה - לא חוששים שמא ישכח לחדש העירוב. הרי הרמ"א הכריע הפוך מהט"ז וחשש לשכחה, וכאן לא חוששים.

2. משום הברכה - אין לאסור לברך בטענה שהפת הקודמת יכולה היתר לשמש גם להבא. אין בברכה על פת חדשה ברכה שאינה צריכה אלא מורים לו שיברך, כי עתה, בעת הנחת העירוב החדש, הפת הישנה אינה קיימת עוד, ואילו בשבת הקודמת, כשאכל את העירוב, לא נחשב לגורם ברכה שאינה צריכה⁶.

בכל אופן, דברי הרמ"א ברורים שמדובר באכילת הפת הראשונה לפני קיום המצוה בשנית בשבת השניה⁷, ונראה להסיק מדבריו שיש להצריך אכילת הפת הראשונה, על מנת לכלותה לפני קיום המצוה בערב השבת השניה⁸.

ו. מנהג החלפת המצות בערב פסח

המנהג ברוב המקומות הוא להחליף את הפת פעם בשנה, בערב הפסח. נראה כי קביעת נקודת זמן זו באה לפתור את חשש השכחה, וכן על מנת להימנע מהטורח של גביית פת והנחתה מדי שבוע.

לעניין החשש שמא יתקלקל, משתמשים בחבילת מצות סגורה שאין דרכה להתקלקל, וכן על ידי כך שהמצוה כשרה לפסח, כשרה היא לכל השנה ולא יצטרכו להחליפה. יש להדגיש כי אם עירבו בפת חמץ והשאירו אותה בפסח, הרי שמלבד העבירה על איסור בל ייראה ובל ימצא, גם העירוב פסול, מפני שאינו ראוי אז לאכילה⁹.

6. לא האכילה גורמת את הצורך לחדש את המצוה אלא הכוונה ליעד את הפת הראשונה רק לשבת אחת, ובכוונה זו, שכיוון לפני שבת, אין בה איסור גורם ברכה שאינה צריכה, שהרי כך תיקן שלמה וחז"ל שיערבו ויברכו.

7. ואף שכתב הרמ"א קודם לשון "לערב" ואחר כך כתב לאכול, אין לומר שזהו סדר הדברים, ומדובר אפילו באוכל בתוך השבת השניה את הפת מהשבת הראשונה, דאין לדיוק זה כל טעם. וכידוע אין צריך כלל שהפת תשאר למשך כל השבת כמש"כ הרמ"א עצמו (שצ"ב סעיף ב)

8. ועייין עוד בספר נתיבות שבת, פרק ל"א הערה א, שהסתפק בביאור דברי הרמ"א, האם אכן חובה לכלות את הפת הראשונה, לפני קיום המצוה בערב השבת הבאה.

9. עייין רמ"א סו"ס שסי"ח ושוי"ע סימן שפ"ו סעיף ח. כמו כן, עייין שו"ת דובר מישרים ח"א סימן ל"ט, ישועות מלכו סימן ל, שסוברים שצ"ל מותר באכילה כל השבת לכן חמץ יהיה פסול לערב בו אף בשבת ערב פסח.

מנהג זה, להשתמש במצה לעירוב החצרות ולהחליפה בערב פסח, הוא מנהג קדום מאוד והוא הובא ונדון כבר בתשובות הגאונים¹⁰ ולאחר מכן גם בספר אב"ן העזר של ר' אב"ן ממגנצא¹¹ ובספר אבי העזרי של נכדו, הראב"ה¹².

ז. כוונה וזמן - ביאור הלכה

חשוב לשים לב לדברי מרן החפץ חיים בביאור הלכה¹³, מהם עולה ברורות שיכול לברך מחדש בשבת השניה אף שהפת הראשונה קיימת. זאת, על ידי שעבר הזמן **שהתנה מראש** לחלות העירוב. הכרעה זו תואמת לשיטתו (סוף סימן שס"ח במשנה ברורה), שהסיבה שאוכלים את פת העירוב היא מפני הכלל של "הואיל ואיתעביד ביה חדא מצווה" וכו', ולא שחייבים תמיד לבערו מן העולם. נמצא, שהתניית זמן החלות היא תנאי ופתח אפשרי נוסף להתיר את הברכה. אמנם, אין ללמוד מהביאור הלכה הנ"ל לברך מחדש בכל ערב שבת על אותה פת, אם לא היתה הגבלת זמן. כמו כן, אין ללמוד מכאן להתיר לברך על פת חדשה כאשר לא הגביל זמן לפת הראשונה והפת הראשונה עדיין קיימת.

ח. הניח פת לזמן מסויים ונמלך להאריכו

מתוך דברי הביאור הלכה שהובאו לעיל, נעיר על מציאות די מצויה, שנדונה בפוסקים. אדם הניח פת לעירוב, על מנת להחליפו בזמן מסוים, ואחר כך התחרט להשאירו עוד ולסמוך עליו. הביא בזה הכף החיים¹⁴ שיש שהשוו זאת לפסק השו"ע¹⁵ שאם שכר מהגוי קנין בביתו לזמן מוגבל¹⁶ ועבר הזמן ההוא, לא זו בלבד שיש לחזור ולשכור את הרשות מהגוי, אלא אף שכשיחזור וישכור צריך לערב

10. יעויין בספר איסור והיתר לרש"י, סימן קל"ב, עמ' 59 - 60, ובציוני המהדיר שם. בתשובה זו הובאה, ונדחתה לחלוטין, דעה שניתן לערב לכל השנה רק בערב פסח, ומי שלא עשה כן, עליו לערב לכל שבת בנפרד. יתכן שדעה זו קנסה את מי שלא החליף את מצת העירוב בערב פסח וחייבה אותו לערב בכל שבת בנפרד. מעניין לציין שהברכי יוסף (שפ"ח אות ג') הכשיר פת ישנה בת כמה שנים.

11. "ומה שנוהגין לשרוף מצה של עירוב בערב פסח או לבער..." (אב"ן העזר סוף סימן ז, עמ' 7) ר' אב"ן פעל לפני יותר משמונה מאות וחמישים שנה.

12. אבי העזרי, מסכת פסחים, סימן תנ"ב, עמ' 71 במהדו' מכוון הרי פישל. עיין שם במחלוקתם האם חובה לשרוף את המצות (דעת ר' אב"ן) או שהן כשרות לפסח וניתן להשתמש בהן לכמה שנים (דעת הראב"ה). הדברים טובבים סביב שיטת חכמי אשכנז שזמן אפיית מצות מתחיל רק מזמן איסור חמץ, ומצה שנאפתה לפני כן אינה כשרה לפסח.

13. סימן שפ"ב סעיף א' ד"ה צריך, ע"ש.

14. סוף סימן שס"ח.

15. שפ"ב סעיף ז', שהוא הוא גם מקורו של החפץ חיים בדיונו בביאור הלכה לעיל.

16. על מנת שבעלות הגוי בבית בחצר לא תפסול העירוב.

מחדש "דאין עירוב ראשון חוזר וניעור"¹⁷. נמצא, שאף שהפת הראשונה קיימת, העירוב בטל מתוקפו ועירב ויברך מחדש. כן יהיה אף בנידוננו, שהתכוון להחליפו כנ"ל¹⁸. אמנם, דעת הכף החיים עצמו נוטה לומר שמכיוון שהפת עצמה ראויה לערב בה אף להבא, אין הכוונה שהתכוון מעיקרא פוסלת¹⁹. לדעת כף החיים הרי זה כעקרון שנוסח בדברי חז"ל "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו"²⁰.

את דברי כף החיים יש להסביר, שאמנם עכשיו, אחר שעבר הזמן שהתכוון אליו, פת זו עדיין ראויה לעירוב מחדש - אף שאין הכוונה הראשונה עליה, שהרי עבר זמנו וכוונתו, בכל זאת ראויה היא להבא על ידי שיכוון ויברך מחדש לקובעו לעירוב, וכל הראוי לדבר - לחלות הברכה על פת זו - אין ביצוע הדבר בפועל מעכב בו. לא זו בלבד אלא יעויין בשו"ע (לעיל סוף סימן שסו, ושם במגן אברהם ובכף החיים אות קלה) שהברכה ואמירת נוסח מסויים ממילא אינן לעיכובא, נמצא שכיוון שרגיל להניח ולזכות פת לרבים למצוה זו, חל העירוב אף בלי אמירה ונראה שזו כוונת הרב כף החיים באומרו כל הראוי לבילה²¹.

אמנם, יש לדון האם פת זו, שעבר הזמן שקבעו לה בתחילה, עדיין נמצאת בבעלות הציבור, שאם לא תאמר כן, הרי העירוב פסול מסיבה זו ואין כאן "ראוי" כלל. נראה לומר שכיוון שהפת נגבתה לשם עירוב לא פקעה בעלות הציבור עליה, אף שמשעבר זמנה אינה מיועדת למצוה. אם כן, כאן שנגבה או זוכה עבור בני העיר, עומד בבעלותם ובתפקודו כמחבר ומשתף את בני העיר, ודי בזה להכשיר לפי הכף החיים. כך מוכח מסימן שסו סעיף יא ובאחרונים, שכל שהם משותפים בפת המונח במקום אחד עולה להם עירוב. נמצא שכיוון שרגיל גבאי זה להניח פת ולזכותה לרבים למצוות עירוב, חל העירוב אף בלא זיכוי ובלא אמירה.

כאמור, פסק הכף החיים כדעת המגן אברהם להכשיר העירוב אף ללא אמירת ברכה או נוסח כלל, אבל יש לעיין לנידוננו - פת שהתנה עליה שתהיה לעירוב רק בשבת אחת, ולאחר מכן נשארה עד לשבת הבאה, שאמנם הפת ראויה לאכילה ונמצאת עדיין בבעלות הציבור ואף כשרה בדיעבד בלא ברכה, אך המגן אברהם ושו"ע שהכשירו בלא בירך, דיברו בדיעבד. לכן נראה לי, שאם יכול המערב לפסול את הפת הישנה (כדלהלן) ולמצוא פת אחרת ולזכותה כדין, בוודאי עדיף, שהרי כך

17. ועיי"ש במגן אברהם ובערוה"ש וחמד משה.

18. אבל כשמתכוון להשאירו נראה לי שלא יוכל לברך על החדש.

19. נראה לי שאף ההולכים לפי כוונה קמא, הרי רק הכוונה בזמן הנחת העירוב וברכתו תועיל ולא שבאמצע התקופה יחליט לשנות כוונה קמא.

20. מכות י"ח, מנחות ק"ג.

21. אמנם, החיי אדם מעיר שממון פרטי אינו כשר לעירוב כל עוד לא זוכה לציבור (כלל ע"ב סעיף ו) ויעויין גם ערוה"ש (סימן שס"ו, סעיפים כד ו- כה).

יוכל לברך, וגם יוכל לזכותה ממש מחדש, ואין בדברי הכף החיים העדפה להשתמש בפת הישנה בגלל ריעותא בתנאי, אלא רק שאם ישתמש בישנה שוב וללא ברכה יצא ידי חובה. אמנם, כזכור יש שחלקו על הכף החיים והצריכו לברך כשהתנה לקיים עירובו לזמן מוגבל. מכללא משמע, שבפת שלא התנה עליה, עדיין היא כשרה להמשך שימוש להבא, ואסור לברך על פת חדשה בעוד הישנה קיימת.

ט. ברכה על הפת החדשה בעוד הפת הישנה קיימת

לגופו של עניין הברכות, נראה לכאורה שאם יברך על הפת החדשה, כשעדיין הפת הישנה קיימת, תהיה זו ברכה שאינה צריכה. זאת, כמו שמברך על טלית קטן ואחר כך מברך שוב על טלית גדול והיה יכול לפטור שניהם בברכה אחת²². הנושא בו אנו דנים אף חמור יותר מהדוגמא שבהלכות ציצית, מפני ששם כל אחת מהטליתות מחוייבת בפני עצמו בברכה, אלא שצריך לכוללם יחד, ואילו כאן יש מצוה אחת בלבד, הקיימת וממשיכה מלפנים להבא.

אמנם, טוב להחליף את הפת הישנה בחדשה, ולברך בכל פעם שמקיים את המצוה מחדש²³, אך איך יכול הוא לברך כאשר הפת הישנה קיימת עדיין? אם כיוון מתחילה שהעירוב יחול כל עוד הוא קיים, ואכן לא נתעפש, היאך יברך על החדש?! לכן, לכאורה דינו הוא כמו דינו של אדם שברך "שהכל", מתוך כוונה לפטור את כל מה שיביאו לו, שתה מים ואחר כך מברך על דג "שהכל" בשנית, או כמו מי שמברך על קביעת מעקה חדש, כאשר הישן עדיין קיים ואיתן, או כה"ג במזוזה וכדלעיל. אין לתרץ את הקושי בטענה שיש הידור בפת חדשה וטריה לעירוב. זאת, מפני שבברכה הנוספת, שהיא היא הנדון, אין כל הידור, ובכל אופן הברכה אינה מעכבת את המצוה²⁴. שמא דומה שאלתנו למי שהדליק נר אחד בברכה ביום השני של חנוכה ואחר כך מצא עוד נרות, וכי יברך שוב על ההידור?²⁵

22. משנה ברורה, סימן ח ס"ק ל. אמנם יש לחלק, שמצוות הציצית קיימת כל עוד לובשה, ואילו בעירוב חצירות אין כל משמעות לפת בימי החול (כמעט כמו שאין משמעות להמשך קיומם של המחיצות וצורות הפתח בימי החול), אלא חלותו בזמן בין השמשות בלבד, וכיוון שבירך לפני בין השמשות על הפת החדשה וניתן לומר שאז אין כל משמעות לפת הישנה, הרי אין ברכתו לבטלה. אבל בכל זאת כיוון שהפת הישנה יכולה להישאר אף לשימוש עתידי וללא צורך באמירת ברכה נוספת, הרי המחליף את הפת ברכתו ברכה שאינה צריכה.

23. יעויין ספר מעשה רב (מנהגי הגר"א), סימן קמד.

24. שו"ע סימן שס"ח משנה ברורה סקכ"א, ויעויין ירושלמי ברכות ב, א, שו"ע תרצ"ב א ועוד.

25. כמשי"כ במשנה ברורה תרע"ב סק"ו.

י. ביטול עירוב ישן

איך מבטלים עירוב ישן?

הנוקט בלפחות אחת מהדרכים שלקמן מבטל את העירוב הישן באופן שיוכל לברך על החדש:

1. יאכלנו כולו / יכלנו / ישפוך עליו איסור²⁶.
2. יוציאנו מהרשות המעורבת (סי' שסו / שעד ועוד).
3. יוציאנו מהבית בו היה, שכן עירוב חצרות אינו כשר בחצר²⁷.
4. יקנו תושבי החצר את הפת לאדם אחד ובפרט אם אינו מהתושבים (פשוט. ויעויין נתיבות שבת פרק לא' סוף הערה פה').
5. יקפיד אחד מהתושבים שלא יאכלוהו האחרים, וצריך שיקפיד עוד לפני שבת - לפני קניית הפת לציבור בשבת הראשונה (שס"ו סעיף ה'). בהתנה עליו מעיקרא שיהא לזמן ועבר הזמן נחלקו, כמו שהבאנו לעיל מהכף החיים.
6. יש מצבים בהם המחלק הפת או מניחו במקום שאי אפשר או שאסור להוציא ממנו בשבת (משום איסור סתירה או מוקצה וכדו') פסל העירוב (שו"ע שצד).

בין הדרכים לביטול עירוב, העדיפות נתונה, כמובן, לאכילת הפת בסעודת מצוה²⁸ ונוהגים לאוכלו בסעודת שבת בבוקר.

יא. ביטול על ידי מחשבה

אם אדם הניח עירוב בלא הגבלת זמן, ועתה רוצה לחדשו, נראה שעצם המחשבה שלא לסמוך על העירוב הישן לא תאפשר לברך על החדש, שהרי אין בכך כדי לפסול הישן.

שורש עניין זה נמצא בגמרא גיטין (לד.) מחלוקת אביי ורבא אם גילוי דעת מועיל לבטל פעולה שנעשתה (כגון גט או מינוי שליחות לגט או קנין וכו'), והלכה כאביי

26. סימן שצ"ד, וסימן שפ"ו סעיף ח'.

27. סימן שס"ו סעיף ג', אמנם יעויין סי' שפ"ו סעיף א' ורמ"א שס"ו סעיף ג'.

28. כמו שכתב הרמ"א סימן שצ"ד סעיף ב' וט"ז שם. ור"י עוד ט"ז סי' תקכ"ז ס"ק י"ד. ומקורו מהגמרא ברכות ל"ט:.

שגילוי דעת לא מועיל לבטל מעשה²⁹. לפיכך, כלל הוא שאין מבטלים מצוה ברצון או בביטוי רצון, בעלמא.

לאור האמור לעיל, היה קשה לי מה שכתב הרב יעקב ישעיה בלויא שליט"א³⁰ בפרק לא הערה א בספרו נתיבות שבת: "ונראה לעניות דעתי דמכל מקום יכול לברך דבזה שהוא מערב, גלי דעתיה דלא ניחא ליה בעירוב הקיים, ומבטלוי". ועזרני השי"ת לדבר פנים אל פנים עם הרב בלויא ולשאלו על דבר זה, וענה לי בברור שאין קביעת עירוב חצרות חדש פוסלת את הישן, ממילא אם יברך על החדש הרי זו ברכה לבטלה. ומה שכתב בספרו הוא כנראה רק בדרך דיון (בשיטת הכף החיים) ולא פסק כן ממש.

לכן, ברור מכל הנכתב שמי שלא פסל את הפת הקודמת (כמו שהוסבר לעיל) לא יברך על עירוב חצרות.

כבדרך אגב, אעיר שרבים אינם נוהגים לברך על עירוב חצרות כלל (מלבד כשנעשית עם עירוב תבשילין ואכמ"ל), וזאת בעיקר משום החשש שמא מישהו אחר כבר קבע עירוב באותו מקום. לכן דווקא יושבי הישובים הקטנים מצויים יותר בברכה זאת.

29. גמרא ב"מ כב: , רמב"ם גרושין פ"ו הלכה כה שו"ע אבן העזר קמא ס"ב וראה שו"ת מהר"ם לובלין סימן קכג. וראה גם אחרונים על שו"ע סימן תרעז סעיף ג, וכן ביאור הלכה סימן ח סעיף יד ד"ה "ויש אומרים".

30. ראש ועד הכשרות של בד"ץ העדה החרדית ומחבר ספר נתיבות שבת על עירובין ועוד ספרים.

ויש לשאול לפי דבריו - מהו החסרון ב'מילי'? וממילא - כיצד נפתרת הבעיה על ידי קניין?

ונראה שיש לבאר כך :

מעיקר הדין, לאחר שחידשה תורה דין 'שליח עושה שליח', הדין חל תמיד, אלא שיש לדון מתי נגדיר את האדם כשליח, דהיינו מתי נכנס האדם למעמד שליח (או 'שותף' כנ"ל) שממנו נגזר שיוכל גם להעביר השליחות לאחר.

וזה תלוי במציאות, אם העביר המשלח לשליח חפץ - הרי כל זמן שהחפץ נמצא אצל השליח, נחשב כשלוחו, ויוכל למנות שליח אחר, אמנם כאשר אין חפץ - אם כן אי אפשר להגדירו כשליח עד שעת עשיית מעשה השליחות, שהרי רק לזה הוא שליח (בניגוד לשליח שקיבל חפץ, שגם שומר עליו ומוליך אותו וכו').

אם נסביר כך את החסרון ב'מילי', דהיינו שב'מילי' השליח אינו מוגדר כשליח עד שיעשה את מעשה השליחות, יובנו דברי הר"י אל-ברצלוני, שעל ידי הקניין מוגדר האדם כשליח מהרגע הראשון, ויכול להעביר שליחותו לאחר אף אם לא קיבל חפץ ליד.

ז. מה מגדיר שליחות כ'מילי'?

עד עתה בארנו החסרון ב'מילי' על פי ההבנה הפשוטה בהגדרת מושג זה, אלא שנחלקו ראשונים בעצם הגדרת 'מילי'.

יש להקדים: מבואר בגמרא בגיטין שנתנית גט לשליח על מנת שיתנו לאישה - לא נחשב 'מילי', לעומת זאת, המצווה שלוחיו לכתוב גט - נחשב 'מילי'.

נחלקו הראשונים מה מגדיר נתנית גט כ'לא מילי' וציווי לכתובת גט כ'מילי':

ברש"י²¹: "שלא מסר להם" - האומר כתבו - "אלא דברים, ואין כח בדברים להיות חוזרים ונמסרים. אבל גט דאית ביה מששא - חוזר ונמסר". נראה מפירושו שימילי היינו כל מקרה בו לא מסר המשלח חפץ ממשי לידי השליח.

ובתוספות רי"ד²² הרחיב הגדרת 'מילי': "מה שלמדנו שאיש יכול לעשות שליח שיקדש את אשתו) לא שהשליח יעשה שליח, משום דמילי ניהו... ואפילו אם מסר לו שום חפץ, לא דמי לגט, שהגט הוא הדבר המגרש, שאם נאבד הגט אין כח, אבל חפץ הקידושין שמסר לו אם נאבד יכול לקדשה לו משלו, נמצא שעיקר השליחות" - לקדש אישה - "מילי הוי והלכך לא מימסרן לשליח".

21. ד"ה "רבא אמר", כנ"ל.

22. גיטין מא. ד"ה "אשכחן בגירושין".

נמצא שרש"י מצריך חפץ ממשי, והרי"ד מוסיף שצריך דווקא חפץ של המשלח (דהיינו שהחפץ שעל ידו מחיל השליח חלות, לא יועיל אם לא ששייך למשלח).

נראה לבאר מחלוקתם כמו שבארנו במחלוקת הראשונים לעיל -

בדעת הרי"ד נראה מבואר, שהבעייתיות ב'מילי' אינה קשורה ליכולת השליח להעביר לשליח השני דברים שאינם ממשיים, שאם היה סובר כך, היה הרי"ד מסתפק בחפץ כל שהוא, ולא תולה את יכולת העברת השליחות בחפץ מיוחד. צריך לומר, שהחסרון ב'מילי' לדעתו הוא בהתייחסות וביטול השליח השני למשלח (כשם שבארנו בדעת הרשב"א), לפיכך מצריך הרי"ד חפץ שמבטא את המשלח דווקא²³.

ברש"י משמע שעיקר הבעיה שאין חפץ ("שאינן בהם כח להיות חוזרים ונמסרים"). הואיל ורש"י תולה את החסרון ב'מילי' בחפץ עצמו, נראה לבאר שהבעייתיות ב'מילי' לשיטתו, טמונה בעצם היכולת להעביר שליחות כזו, ולא בשייכות השליח השני למשלח²⁴.

ח. שיטת המרדכי

במרדכי²⁵ מסביר בשם רבו בצורה שונה לחלוטין את עניין 'מילי'.

המרדכי מתייחס לשאלה - מדוע שליח קבלה של האישה יכול למנות שליח אחר, ואילו שליח לכתיבת הגט אינו יכול. הוא מסביר ששליח קבלה לא נחשב שליח ל'מילי', בניגוד לשליח כתיבה שנחשב שליח ל'מילי', ש"כל היכא שאין הדבר נגמר על פי השליח חשיב מילי", והחילוק בין נתינת גט לציווי כתיבה - "קבלת הגט זהו גמר הדבר, אבל הכתיבה חשיב מילי, משום דאין הדבר נגמר עד נתינת הגט". בניגוד לשיטה המקובלת בהסברת 'מילי', המסבירה את 'מילי' כ'לא חפצים', המרדכי מבאר ש'מילי' פירושו - כל דבר שלא נגמר על פי השליח. אפשר להסביר זאת בשני אופנים:

1. לא בכל שליחות עומד השליח במקום המשלח לגמרי. שליח שלא נשלח לגמור אלא לעשות מעשה בדרך למטרה, לא עומד במקום המשלח, וממילא

23. חשוב להדגיש, על אף שבארנו את סברת הרי"ד ב'מילי' כדעת הרשב"א, לעניין הלכה שיטותיהם שונות. לדעת הרי"ד אין שליח קבלה של האישה ממנה שליח, לדעת הרשב"א לעומת זאת, יכול השליח למנות שליח נוסף בהסכמת הבעלים.

24. יש לציין שבפשט דברי רש"י נראה שמבין את החסרון ב'מילי' לא כדברנו ברי"א אל-ברצלוני, ויש לעיין בשיטתו.

25. גיטין סימן תכ

אין לו סמכות למנות שליח נוסף. אמנם שליח שנשלח לסיים המעשה²⁶ - עומד במקום המשלח ממש, לפיכך יוכל למנות שליח נוסף.

2. לא כל שליחות אפשר להעביר. שליח שקיבל שליחות שלא מחילה דבר, אלא רק בדרך למעשה, לא קיבל דבר כזה שיכול להעביר אותו לאחר. רק שליח כזה שנשלח להחיל חלות - נחשב מספיק בעלים על המעשה, והוא שליח 'יחזק', לפיכך יוכל למנות שליח נוסף.

במקום אחר²⁷ כתב המרדכי בשם 'הקדוש מדרוש' הגדרה נוספת ל'מילי'. הקדוש מדרוש פוסק²⁸ ששליח הנשלח לקדש אשה לא יכול להעביר שליחותו לאחר, "משום דמילי נינהו", ואין זה דומה לנתינת גט, "דגבי גט האישה מתגרשת בעל כורחה, ומיד שגייע הגט ליד השליח הרי היא כאילו מגורשת, הלכך לא הוי מילי - שהרי השליח יכול לגרשה בעל כרחה, דיד השליח כיז הבעל". פירוש - נתינת גט לא נחשב 'מילי' משום שקיום מעשה השליחות לא תלוי בהסכמת האישה. אמנם, "שליח של קידושין, אם לא תאבה האישה, אינה מתקדשת, הלכך הוה ליה מילי".

על פי דבריו, בכל מקרה בו קיום המעשה תלוי בהסכמת צד שני, יחשב כ'מילי', ואי אפשר להעביר פעולה כזאת משליח לשליח. אפשר לבאר את טעמו בשני אופנים -

1. הבעייתיות בי'מילי היא דעת בעלים. כשאדם ממנה שליח לשליחות שתלויה גם באנשים אחרים, לא סומכת דעתו, שהשליחות תתבצע אם לא על ידי השליח שמינה הוא. ולפי הסבר זה, להלכה יסבור גם ה'קדוש מדרוש' כדעת הרשב"א, לעניין זה שבמקום שהבעלים מסכימים, אפשר להעביר שליחות המוגדרת כ'מילי' משליח לשליח.

2. כדי להעביר שליחות לאחר, על השליח להיות כעין בעלים על המעשה. בניגוד למשלח שהמעשה נחשב שלו מהטעם שהוא בעל המעשה, בעלות השליח על המעשה לא מספיק משמעותית, אם קיום השליחות תלויה בהסכמת אדם אחר.

26. ויש לעיין אם כל סיום מעשה יעמיד את השליח במקום המשלח, או שמה רק במעשים כאלו שדרוש כח המשלח להחיל חלות, כגון גירושין, קידושין, תרומה וכדומה.

27. קידושין סימן תק"ה

28. מובא בהג"ה אבן העזר סימן לה סעיף ו

יש להעיר: המרדכי עצמו מביא את שתי השיטות (שיטת רבו ושיטת ה'קדוש מדרושי'), ולא מכריע כמי הוא סובר, נראה שיש קשר בין השיטות. לפי ההסבר האחרון, מבין ה'קדוש מדרושי', שאף כשחידשה התורה ששליח יכול למנות שליח, לא חידשה זאת אלא בשליח שהמעשה 'הפך להיות שלוי, ולא בכל שליח. דרך זו מתאימה גם להסברת המרדכי בשם רבו המובאת לעיל, שכל דבר שלא נגמר על פי השליח, נחשב 'מילי, ואף אם להלכה לא עולה שיטתם למקום אחד, יסוד הסברה אחד הוא.